

можливим реалізацію прав особи, яка притягається до відповідальності. Згадана частина передбачає розгляд справ за місцем знаходження органу, який склав протокол, не враховуючи, що в деяких випадках такий орган знаходиться на значній відстані від місця вчинення правопорушення і місця проживання особи, яка його вчинила. Це може бути інший район області або інша область. За таких умов особа, яка притягається до відповідальності, не може у повному обсязі реалізувати права, передбачені ст. 268 КпАП, крім того, порушується принцип рівності умов для всіх учасників провадження, які випливають із змісту ст. 248 КпАП.

Доцільним, як уявляється, виключити з ч. 5 ст. 12 Закону слова: «за місцем знаходження органу, який склав про це протокол», далі за текстом.

Викладені пропозиції щодо змін в чинному законодавстві, на нашу думку, будуть сприяти органам, які ведуть боротьбу з корупцією, більш ефективно виявляти такі правопорушення, притягати винних до відповідальності, забезпечувати законність при здійсненні провадження в справах про такі правопорушення.

Список літератури: 1. Боротьба з корупцією життєво необхідна справа // Виступ Президента України на Всеукраїнській нараді з проблем боротьби з організованою злочинністю і корупцією та захисту прав людини // Урядовий кур'єр №19 31 січня. 2004. 2. Постанова Голови Верховного Суду України від 02.07.1998 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 28.07.1999 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 08.12.1999 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 27.12.1999 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 14.02.2000 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 17.02.2000 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 09.06.2000 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 28.07.2000 р.; Постанова Голови Верховного Суду України від 01.04.2002 р. 3. Про боротьбу з корупцією: Закон України // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 34. Ст. 266. (з наступними змінами та доповненнями). 4. Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 25.05.1998 р. «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією» (із наступними змінами).

Надійшла до редколегії 21.06.04

Т.В. Лактіонова

ЖЕРТВІ ЗЛОЧИНУ – РЕАЛЬНУ ДОПОМОГУ

Жертвам злочинів у кримінальній судовій системі різних держав все більше уваги приділяють не тільки юристи, але й фахівців інших сфер. Створення численних товариств в країнах з розвинутою демократією свідчить, що населення усвідомлює необхідність допомоги жертвам злочинів.

На наш погляд, поновлення прав і нормального стану жертв злочинів є одним з напрямків віктимологічної профілактики, оскільки запобігає вторинній віктимізації.

Дослідженню питання про надання допомоги жертвам злочинів і захисту їх прав, у т.ч. на відшкодування шкоди, приділяють увагу такі вітчизняні кримінологи, як О.М.Джужа, М.І.Гошовський і О.П.Кучинська, російські

вчені В.Є.Квашис, Л.В.Вавилова, Д.В.Ривман, С.М.Іншаков та інші. Напрацьований досвід з цих питань у країнах Західної Європи. Наприклад, німецький дослідник Г.Й.Шнайдер не тільки аналізує проблематику, пов'язану з формами допомоги потерпілим від злочинів, але й прямо вказує на превентивне навантаження такої діяльності, виражене у недопущенні вторинної віктимізації жертв злочинів і забезпеченні справедливості.

Зараз діє не тільки Всесвітнє віктимологічне товариство, але й національні; функціонують національні організації допомоги жертвам злочинів. Працює Міжнародний інститут віктимології. Проходять всесвітні віктимологічні конгреси. Все це сприяє підвищенню рівня допомоги жертвам злочинів [1, с.23–31].

Чимало документів містять у собі міжнародні стандарти діяльності поліції в галузі кримінального судочинства щодо захисту прав потерпілих осіб. Вони безпосередньо регламентують принципи відправлення правосуддя і поводження з жертвами злочинів, а також визначають статус прав останніх як учасників кримінально-правових відносин. Правовою базою для цього є правові акти, прийняті світовим співтовариством, зокрема, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою 1985 р. (резолюція 40/34 Генеральної Асамблеї ООН від 29 грудня 1985 р.), Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р., Міжнародний пакт про цивільні і політичні права від 16.12.1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод від 03.11.1950 р., Європейська конвенція 1984 р. «Про компенсацію збитку жертвам насильницьких злочинів», а також резолюції, рекомендації Європейської Ради, конвенції та інші міжнародно-правові документи. Положення про реституцію є в багатьох національних законодавствах з модифікаціями для розробки подальшого законодавства. Правова база багатьох держав, зокрема й України, визнає примат норм міжнародного права на національному рівні.

Розбудова України як незалежної правової держави передбачає створення політичних, правових і матеріальних гарантій захисту прав і свобод громадян, у т.ч. потерпілих від злочинів, на базі універсальних міжнародно-правових актів з урахуванням національної специфіки соціально-економічного змісту. Існує й інший бік розробки механізмів і форм надання багатопрофілевої та адекватної допомоги жертвам злочинів, у першу чергу – агресивної спрямованості. Наукові проекти даної тематики та їх практичне втілення на державному рівні несуть в собі позитивний досвід для світового співтовариства. Не можна не брати до уваги й їх профілактичну спрямованість віктимологічного характеру.

Так, В.П.Сальников у своїй доповіді на міжнародній науково-практичній конференції «Безпека людини і злочинність» підкреслив, що «усе галузеве законодавство повинне бути зорієнтоване на забезпечення безпеки людини», причому акцент має бути зроблений не на карі, а на захисті прав і волі людини, на наданні соціальної допомоги [2, с.108–131]. Така допомога звертається не тільки на забезпечення безпеки людини, але й на поновлення її нормального стану та прав у разі вининення злочину, що, на наш погляд, ставить превентивний заслін можливості вторинної віктимізації.

Російський дослідник В.С.Квашис вважає, що у багатоаспектній проблемі потерпілого домінуючою є реалізація ідей «практичної» віктимології, а саме: створення широкої мережі соціальної допомоги потерпілим, використання в цій роботі не тільки юридичних механізмів (законотворчість, судова практика і т.д.), а також розгортання широкого громадського руху, усвідомлення справедливості інтересів і потреб потерпілих на всіх рівнях державної та громадської діяльності [3, с.14]. Ігнорування цієї важливішої складової віктимології не сприяє досягненню основних цілей правосуддя – справедливості та відшкодуванню шкоди потерпілим від злочинів, без чого неможливо надати жертві злочину самостійної кримінологічної значущості, гарантувати її безпеку в подальшому.

Російський вчений С.М.Іншаков, даючи характеристику закордонній кримінології, відзначає, що розвиток віктимології йде по ряду напрямків, у т.ч. по такому, як захист і реабілітація потерпілих від злочинів [4, с.184]. В межах потужного міжнародного руху захисту прав жертв злочинів в багатьох країнах (Велика Британія, Канада, Австралія, США, Японія, Індія, ФРН, Франція та інші) вже давно діють спеціальні закони правового захисту і соціальної допомоги жертвам злочинів, створена гармонійна система державної та громадської підтримки, встановлені правила відшкодування збитків у формі державної компенсації. Практика допомоги жертвам злочинів, в першу чергу – насильницьких, розгортає сферу своєї дії. Виділяються багатомільйонні кошти на функціонування державних або громадських фондів, а також за рахунок приватних пожертвувань і благодійних фондів [1, с.23–31]. Програми юридичної та соціально-психологічної допомоги жертвам – свідкам злочинів розраховані на забезпечення практичної допомоги і належного поведіння з жертвами злочинів. Служби допомоги, що працюють за цими програмами, надають жертвам злочинів і першу допомогу, спрямовану на кризове втручання, розв'язуючи проблему не бюрократичним шляхом [5, с.32–33]. Методи поведіння з жертвами давно увійшли у програми навчання працівників правоохоронних органів. Завдання поліцейських органів й інших державних структур зосереджено на запобіганні повторній травмі потерпілому в кримінальному процесі, створенні найкращих умов для її швидкої та оптимальної ресоціалізації, тобто на реалізації деяких завдань віктимологічної профілактики.

Захист і допомога жертвам включає кілька напрямків: відшкодування матеріальних збитків, заповняти майну; відшкодування матеріального збитку, нанесеного життю і здоров'ю; відшкодування моральної шкоди; морально-психологічну реабілітацію жертви та її соціалізацію; фізичний захист від повторної віктимізації [6, с.8]. У систему допомоги жертвам злочинів входять і центри надання допомоги жертвам насильства у сім'ї, притулки, надання психологічної допомоги тощо [7, с.201]. В Україні прийнятий закон «Про попередження насильства в сім'ї» [8, ст.70]. Кожна з програм носить диференційований характер, а її спеціалізація враховує характер і наслідки вининих злочинів, особливості категорій потерпілих.

О.М.Джужа, аналізуючи результати амстердамського конгресу віктимологів 1997 р., справедливо підкреслював, що для вітчизняних спеціаліс-

тів, вчених та законодавців найбільше значення і практичний інтерес представляє розгляд проблем, які безпосередньо пов'язані з прийняттям вже схвалених парламентом України законопроектів про забезпечення безпеки і соціального захисту потерпілих та свідків від злочинів, а також про боротьбу з насильством стосовно жінок; першочерговим створенням мережі служб спеціалізованої допомоги жінкам, потерпілим від насильства («гарячі лінії» зв'язку, психологічної допомоги і таке інше), високою інформативністю результатів міжнародних (методично єдиних) досліджень віктимізації. При цьому пріоритетними напрямками є підвищення правового статусу жертв, боротьба з насильством щодо жінок і дітей, удосконалення законодавства та практики відшкодування збитків від насильницьких злочинів, виявлення дійсних розмірів віктимізації, профілактики насильницьких злочинів в цілому [9, с.43–45].

На жаль, вищевказана організуюча діяльність, що повинна відзначитися першочерговістю, носить фрагментарний – майже зародковий – характер, маловідомий широкому колу української громадськості, у той час, коли демократизація життя українського суспільства на новий рівень підіймає питання правової захищеності не тільки людини і громадянина взагалі, але й осіб, що потерпіли від злочинів, зокрема. Максимально можливе відновлення прав потерпілих від злочинів і їхня реабілітація відповідають принципам демократизації суспільства і правової держави, якою себе декларує Україна (ст.1,8 Конституції України) [10, ст.1,8], а Закон України «Про міліцію» розглядає в якості однієї з основних задач відновлення прав і законних інтересів громадян [11, ст.20]. Аналогічні правові норми містяться в законах України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України» та інших.

Усвідомлення цього призвело до вдосконалювання кримінально-процесуального законодавства в частині регламентації прав потерпілих в КПК України і ряді спеціальних законів. Розроблені, але фактично не реалізуються програми захисту жертв злочинів. Матеріальний збиток, заподіяний у результаті здійснення злочину, відшкодовується за цивільним позовом, заявленим по кримінальній справі. При цьому захист прав потерпілих встановлюється для них саме як для суб'єктів кримінального процесу. У кримінально-правовому і кримінологічному аспекті права потерпілих від кримінальних злочинів в Україні практично не розроблені. У протизагу цьому в країнах розвинутої демократії цій проблемі приділяється велика увага, хоча і там існують труднощі.

Слід визнати, що кримінологічне розуміння потреб жертви більшою мірою залежить від думки самої жертви – джерела інформації. Заява жертви про свої потреби частково визначається її культурним рівнем, очікуванням та знанням про послуги, що їм можуть надати. Основними з потреб потерпілих від злочинів прийнято вважати надання інформації жертвам, страхування або компенсації [12, с.594].

З ініціативи віктимологів у багатьох країнах були прийняті закони про відшкодування державою матеріального збитку потерпілим від злочинів, незалежно від того, затримано злочинця чи ні. Це обумовлено наступними

причинами: відсутністю відомостей про злочинця або відсутністю у нього грошових коштів; необхідністю солідарної відповідальності членів суспільства перед жертвами, тому що в сучасному світі не може не бути деякого числа злочинів; вимогами справедливості [13, с.133–134]. Деякі фахівці вважають, що до числа функцій віктимології входить розробка методу відшкодування збитків потерпілому на справедливій основі, бо останнє є однією з головних актуальних проблем вітчизняної віктимології [14, с.94,97]. Народні депутати Верховної Ради України неодноразово торкалися питання про необхідність розробки аналогічних законопроектів.

Такий принцип права, як відшкодування шкоди, заподіяної злочином, має історичні корені. Такий досвід, наприклад, відбито у «Руській правді», де за вчинення вбивства введений не тільки такий вид покарання, як штраф (віра), що йшов на користь князя, але й головництво – грошова компенсація, яку отримували родичі вбитого [15, с.36–37; 16, с.6]. У середньовічній юриспруденції і пізніше в кримінальному процесі надавався пріоритет статусові потерпілого як засобу доказування, а не його становищу, правам і законним інтересам. Зараз підвищується інтерес до поновлення його стану та прав.

Німецький дослідник Г.Й.Шнайдер звертає увагу на орієнтованість кримінального та кримінально-процесуального права на злочин і злочинця, що не дозволяє забезпечити соціальний мир між останнім і його жертвою. Він підкреслює, що жертві злочину завдається економічна, соціальна, тілесна, психологічна, моральна шкода, як безпосередня, так і віддалена, а інстанції формального соціального контролю (кримінальна поліція, прокуратура, суд тощо) майже не звертають на це уваги, що підвищує латентну злочинність. У зв'язку з цим першочерговим завданням є розробка методів поведінки з жертвами злочинів і створення відповідних центрів допомоги, тому що жертва потребує ресоціалізації не менш, ніж злочинець. У той час, як суспільство повністю справедливо підіймає питання про конституційні права осіб, що звинувачуються, або засуджених злочинців, ніхто не говорить про порушення конституційних прав жертви злочину. Необхідно вдосконалення правового статусу жертви злочину, не обмежуючи при цьому досягнутий обсяг прав звинуваченого [17, с.354–355, 367]. На наш погляд, примат прав злочинця над правами його жертви протиприродний. Він посилює шкідливий вплив правопорушення, сприяє вторинній віктимізації жертви злочину, заважає відновленню прав потерпілого і, зрештою, принципу справедливості.

Відзначивши, що «злочинці мають права, закріплені законом, а жертви не мають», директор Товариства підтримки жертв злочинів Хелен Ривз зажадала, щоб жертвам було дане право бути почутими, право на одержання інформації про хід справи, право на надання власної інформації, на захист, на одержання компенсації і на «повагу, визнання і підтримку». Чи можуть ці так звані права надаватися на практиці – це питання спірне, відкрите для обговорення [12, с.597].

Безумовно, дуже важливий прийнятий в Україні Закон «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбав-

лення волі на певний строк» [18, ст.39]. Але невже справедливо, коли не забезпечується допомога, у т.ч. соціально-адаптаційної спрямованості, родичам вбитих, особам, що стали інвалідами або отримали цілковите спотворення обличчя внаслідок агресивного злочину, жертвам звалтувань тощо? З нашої точки зору, це створює умови для вторинної віктимізації жертв злочинів. На протигагу цьому розвинута мережа допомоги різних форм і напрямків (медичної, соціальної, матеріальної тощо) має дати превентивний ефект. На даний час в Україні послуги, у т.ч. психологічного характеру для постраждалих від злочинів вказаної категорії дуже незначні й майже не надаються. Навіть законопроекти розроблюються з проблематики компенсації постраджалим від майнових злочинів, а про інших питання і не ставиться, хоча вони потребують пильної уваги держави, яка не захистила життя або здоров'я своїх громадян.

У Франції і Німеччині жертви мають право участі в обвинуваченні або пред'явленні громадських вимог у рамках судового процесу. Право виносити вирок «під впливом думки жертви» існує в більшості штатів США; воно використовується в обчисленні компенсації. В Англії останнім часом посилилася боротьба за надання жертвам більшого впливу на винесення вироку, виправдання або на тривалість терміну ув'язнення. Аргументи на захист збільшення частки участі жертви в судовому процесі включають визнання їх у якості однієї зі сторін, що беруть участь в обговоренні; зменшення ризику одержання подальших психологічних травм; більш тісне співробітництво з жертвою і тим самим поліпшення роботи системи; краща інформованість про нанесений збиток і відповідність йому вироку [12, с.596–597]. Доцільно враховувати цей досвід, особливо по запобіганню подальшої психологічної шкоди від злочину, на українському ґрунті.

У «Нових посібниках з прав і обслуговування жертв злочинів на ХХ сторіччя» (США) розроблені рекомендації, що стосуються допомоги жертвам злочинів, не тільки для органів правосуддя, але й для системи охорони здоров'я, освіти, засобів масової інформації, духовництва і релігійних організацій, юридичних союзів і т.д. Підкреслено необхідність вироблення єдиної стратегії щодо відновлення прав жертв злочинів. Фундаментальними визнані права на повідомлення про публічні судові процедури і їхнє відвідування, на заяву в суді з питань застави і вироку, на реституцію (компенсацію), забезпечення безпеки жертви, повідомлення про наявність цих і інших прав. Звертається увага на вироблення федерального механізму фінансування, заснованого не тільки на стягненні штрафів із засуджених, але і на податкових асигнуваннях. Підкреслюється необхідність чуйного поводження з жертвами злочинів, гарантованого надання їм якісної інформаційної, першої й іншої допомоги, особливо потерпілим дитячого і похилого віку, жертвам сексуальних злочинів. Особливе місце займає питання фінансового відновлення прав жертв злочинів у трьох основних формах: компенсації, реституції і на основі громадських коштів [19, с.1–459]. Цю модель можна використовувати в українській політиці щодо жертв злочинів. Особлива проблема її реалізації стосується фінансування у зв'язку з недосконалістю економічного розвитку держави.

Аналізуючи проблеми відшкодування потерпілому шкоди, завданої злочинцем, М.І.Гошовський і О.П.Кучинська у книзі «Потерпілий у кримінальному процесі України» з огляду саме на процесуальний контекст вважають за необхідне створити в Україні державний грошовий фонд для відшкодування громадянам, які постраждали від злочинів, майнових збитків відразу ж після визнання їх потерпілими, джерелами фінансування якого можуть бути: 1) суми, стягнені з осіб, які заподіяли шкоду; 2) відрахування з Державного бюджету сум, одержаних від використання праці засуджених, реалізації конфіскованого майна, через стягнення штрафів за кримінальні та адміністративні правопорушення; 3) суми, одержані завдяки введенню нових форм особистого страхування – страхування осіб, які зазнають підвищеної небезпеки заподіяння шкоди (працівників міліції тощо); 4) внески кооперативів, підприємств, організацій, добродійних товариств і громадян; 5) частина сум, виручених митними органами від реалізації вилучених товарів, що незаконно перевозяться через кордон; 6) частина сум, що отримуються за роботу органами реєстрації актових записів і нотаріатами. Такий перелік, підкреслюють вказані вчені, не є вичерпним, а необхідність створення такого державного фонду має реальні перспективи вирішення [20, с.157–169].

Необхідно поширювати різноманітні форми страхування, за рахунок чого може частково поліпшитися стан потерпілого від злочину.

У країнах, де проводиться цілеспрямована політика захисту жертв злочинів, розповсюджується інформація про перелік інстанцій, що спеціалізуються на цій роботі, та їх номери телефонів. Так, у Великобританії діють і популяризують свою діяльність, Товариство підтримки жертв, соціальні служби (в першу чергу – для жертв насильства у родині), Центри реабілітації зґвалтованих, Довідкове бюро (зі законодавчих питань), Товариство турботи про літніх, Національне Товариство захисту дітей від жорстокого поводження, Дитяча гаряча лінія, Кризова лінія для жертв інцеста, Товариство матерів зґвалтованих дітей, Товариство для батьків і родин, що пережили трагедію, Товариство Самаритян (допомагають самотнім або схильним до самогубства) [21, с.1–28]. В українському суспільстві такий напрямок діяльності практично не реалізується, як і мало створюється спеціалізованих місць надання допомоги жертвам злочинів, що підвищує ризик стати жертвою злочину знову.

У жіночому журналі «Наталі» оприлюднено адреси і телефони служб психологічної допомоги [22, с.57], що діють у м.Києві, Луганську, Донецьку, Житомирі, Львові, Рівне, Херсоні, Одесі, Чернівцях, причому лише стосовно м.Луганська, Львова, Одеси та Чернівців вказана спеціалізація «психологічна допомога жінкам, що постраждали від насилля».

На жаль, в Україні не тільки жертви злочинів, але й працівники правоохоронних органів не знають адрес кризових центрів, у т.ч. у разі існування таких на території оперативного обслуговування. Як показало опитування, співробітники міліції, як правило, звертаються до служби «Швидкої допомоги», значно рідше викликають психіатричну бригаду для надання першої допомоги жертві злочину, у т.ч. у випадку сильної психотравми. У свою

чергу, як продемонструвало інтерв'ювання медпрацівників, останні не мають уяви про професійні особливості надання медичної допомоги потерпілим від злочинів. Як правило, в разі потреби вони обмежуються медобслуговуванням за вузькою традиційною спеціалізацією. Так, постраждалий від згвалтування пропонується огляд гінеколога та венерологічні обстеження, у разі нанесення тілесних ушкоджень – меддопомога травматологічного або хірургічного профілю тощо. Якась психологічна допомога взагалі не надається, у разі необхідності подаються послуги психіатра. На станції «Швидкої допомоги» взагалі немає інструкції або іншого відомчого нормативно-правового акту стосовно медичної допомоги жертвам злочинів, окрім вимоги сповістити правоохоронні органи про потерпілого у випадку його звертання за отриманням медичної допомоги. Розробка спільних нормативних актів з цієї проблематики – нагальна потреба.

На практиці в Україні адвокати до захисту прав жертв злочинів залучаються дуже рідко, що часто пояснюється низьким матеріальним станом потерпілих. Тому потрібно, щоб держава забезпечувала захисником кожну жертву хоча б тяжкого злочину кваліфікованого складу для надання високоякісних юридичних послуг або роз'яснення прав з метою поновлення порушеного стану і прав, недопущення подальшої віктимізації.

Допомагаючи жертвам та заохочуючи їх зробити заяву і взяти участь у розслідуванні, поліція має можливість розкривати більше злочинів і проводити більш ефективну профілактику злочинів. Підвищення ефективності роботи, раціоналізація і співробітництво серед служб профілактики злочинів дозволяє звільнити ресурси, щоб направити їх на турботу про жертви злочинів [23, с.80].

Політика захисту прав жертв злочинів в Україні потребує не тільки широких віктимологічних дослідницьких програм, але й формування діючої законодавчої бази. Отже, з метою справедливої підтримки жертв злочинів та запобігання вторинній віктимізації необхідно на державному рівні вирішити наступні завдання:

1. Обґрунтування загальних принципів поновлення прав жертв злочинів, розширення змісту та обсягу юридичної допомоги. Залучення захисників за рахунок держави до надання послуг потерпілим від тяжких злочинів.

2. Розробка основних напрямків їх реабілітації: соціальної, психологічної, медичної, професійної тощо. Створення відповідних установ та інструкцій.

3. Формування механізму матеріальної компенсації жертвам злочинів за рахунок коштів злочинців, державних і громадських коштів. Створення страхових фондів або державного фонду для відшкодування шкоди від злочину.

4. Вироблення конкретних алгоритмів правозахисної діяльності залежно від видів злочинів і соціального статусу потерпілих.

5. Обґрунтування пропозицій на предмет призначення кримінального покарання з урахуванням рівня поновлення прав потерпілого за його згодою силами та засобами злочинця у рамках участі жертви злочину в прийнятті вироку, винесеного судом.

6. Надання пропозицій про пільгове оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, що будуть надавати значну матеріальну та іншу до-

помогу для організації правовідновлювальної роботи та захисту прав потерпілих від злочинів,

Список літератури: 1. Квашиш В.Е., Вавилова Л.В. Зарубежное законодательство и практика защиты жертв преступлений: Монография. М., 1996. 2. Безопасность человека и преступность: Международная научно-практическая конференция // Государство и право. 1995. № 12. 3. Квашиш В.Е. Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений. М., 1999. 4. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. М., 1997. 5. Криминология: Словарь-справочник / Сост. Х.-Ю. Кернер – 4-е изд. Справочника Эгона Рессмана по криминологии для практикующих криминалистов / Отв. ред. перевода на русский язык д.ю.н, академик АИ.Долгова. М., 1998. 6. Ривман Д.В. Криминальная виктимология. Спб., 2002. 7. Шестаков Д.А. Криминология: Краткий курс. Преступность как свойство общества. Спб., 2001. 8. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст.70. 9. Джужа О.М. Віктимологія – комплексна соціальна дисципліна // Науковий вісник Національної Академії внутрішніх справ України: Науково-теоретичний журнал. 1998. № 3. 10. Конституція України, 1996. Ст.1,8. 11. Про міліцію: Закон України від 20.12. 1991 // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 4. Ст.20. 3 наст.зм. 12. The Oxford hand book of criminology. Second edition / edited by M.Maquire, R.Morgan, R.Reiner. Oxford, 1997. 13. Лихолоб В.Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е.: Криминология: Учебник (для учебных заведений МВД Украины) / Под ред. В.Г.Лихолоба и В.П.Филонова. К.-Донецк, 1997. 14. Криминологія і профілактика злочинів: Курс лекцій у двох книгах. Загальна частина / Александров Ю.В., Гаврилишин А.П., Лихолоб В.Г. та ін. К., 1996. 15. Музыченко П.П., Долматова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. Ч.1. X., 2001. 16. Гуренко М.М., Калиновський В.С., Мирошниченко В.І., Свистунов В.В., Трет'якова Т.А., Трофанчук Г.І. Історія держави та права України (в схемах): посібник. К., 1995. 17. Шнайдер Г.Й. Криминология: Пер. с нем. / Под общ. ред. и с предисл. Л.О.Иванова.М., 1994. 18. Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»: Закон України від 10.07.2003 р. № 1104-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 6. Ст.39. 19. Bash, C. New Directions from the Field: Victims' Rights and Services for the Twenty-First Century, Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime // <http://www.Victimology.NI/onlpub/literature/litinternet.html>. 20. Гошовський М.І., Кучинська О.П. Потерпілий у кримінальному процесі України. К., 1998. 21. Practical ways to crack crime: The family guide. London, 1991. 22. Натали. Февраль '2003. 23. What every police officer should know about crime prevention. Stockholm, 1995.

Надійшла до редколегії 27.05.04

Д.В. Пашнєв

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ ЗБИРАННІ ТА ДОСЛІДЖЕННІ СЛІДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЕНІ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У наш час комп'ютерні системи містять в собі нові, дуже досконалі можливості для невідомих раніше правопорушень, а також для скоєння традиційних злочинів, але нетрадиційними засобами. В поле зору вчених,